

# AUTISTISCHE STOORNIS

Deze tekst is geschreven voor een werkvergadering van de zorgbegeleiders van BOBOT (september 2004).

Deze tekst is een **selectie** en **samenvatting** van allerlei info uit artikels, boeken, studiedagen en internet. De info is niet volledig en een aantal items zijn voor discussie vatbaar. De bedoeling van deze tekst is om de school te helpen een leerling met een autistische stoornis te begrijpen en te begeleiden. Dit is geen wetenschappelijke tekst.

## 1: Definitie / kenmerken

Autisme is een niet makkelijk te vatten stoornis. Een éénduidige naamgeving aan de stoornis blijkt geen eenvoudige zaak, daarom spreekt men over een **spectrum van autistische stoornissen**, waarmee men wil aangeven dat autisme op heel verschillende wijze tot uiting kan komen. De stoornis wordt in de praktijk aangeduid als: ASS = autismespectrumstoornis, autisme, aan autisme verwante stoornis, Syndroom van Asperger, Multiplex Development Disorder (MDD), Pervasieve Ontwikkelingsstoornis Niet Anders Omschreven (PDD-NOS), A-typische ontwikkelingsstoornis of A-typisch autisme.

**Binnen deze tekst gebruiken we de term "autistische stoornis" waarmee we eigenlijk het spectrum van autistische stoornissen bedoelen.**

### Kenmerken:

Algemeen : kinderen met een autistische stoornis (ASS) verwerken de info die op hen afkomt op een andere manier, ze **geven een andere betekenis aan wat ze waarnemen. Ze denken anders.** Hierdoor stellen ze vreemd gedrag in omgang met anderen. Ze leren niet of weinig uit ervaring. Bij een autistische stoornis is er **steeds een drieluik** (triade) van problemen ("Klavertje drie" van Lorna Wing)

- een stoornis in de **sociale interactie** (sociale relaties)
- een stoornis in **communicatie** en taalgebruik
- **verbeelding**: niet soepel zijn in denken en doen, weerstand tegen veranderingen, een stoornis in het voorstellingsvermogen (moeilijkheden met spel en verbeelding) en bezig zijn met een bepaald thema

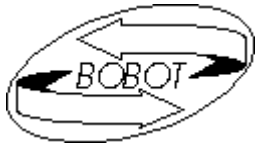
**OPM: autisme bij IIn met een verstandelijke handicap is verschillend van autisme bij normaalbegaafden**

### Diagnose

Het stellen van de diagnose is specialistenwerk en wordt uitgevoerd door een multidisciplinair team. Zij zullen zich baseren op informatie over het gedrag van de IIn verkregen bij de begeleiders van de IIn (ouders, IInren...) gekoppeld aan bijkomende onderzoeken (geen Scan). Het stellen van de diagnose is niet eenvoudig. (overlapping met andere stoornissen)

### Behandeling

- een normale ontwikkeling stimuleren
  - veel dingen aanbieden op een gestructureerde manier
  - hulp bieden bij het ontdekken van nieuwe dingen
  - niet forceren maar eerder herhalen
- een goede leeromgeving scheppen



# AUTISTISCHE STOORNIS

## 2: Signaleringslijst : KLEUTERS

### OPGELET !

De onderstaande kenmerken zien we niet alleen bij leerlingen met een autistische stoornis maar komen ook wel bij andere leerlingen voor. Het is echter juist de combinatie van de hieronder genoemde aspecten die de leerkracht/ouders zou moeten opvallen.

#### Taalontwikkeling

- vertraagde of ongewone spraak- en taalontwikkeling (anderzijds blijven doortateren)
- uitspraken heel letterlijk nemen, niet reageren op lichaamstaal
- gebruik van volwassenentaal of eigen jargon + monotoon spreken
- lijkt niet goed te horen
- vaak over hetzelfde praten

#### Ontwikkeling van motoriek

- vertraagde of opvallende grove motoriek
- op de tenen lopen
- doelloos rondjes lopen, de speelplaats afstappen, herhalen van eenvoudige handelingen
- veel wiegbewegingen of vreemde bewegingen (rond de eigen as draaien, flapperen...)
- extreme traagheid

#### Emotionele ontwikkeling

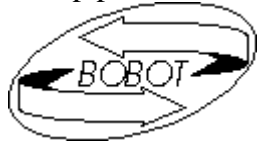
- weinig oogcontact
- opstandig of speciaal gedrag bij veranderingen, strikt vasthouden aan routinehandelingen
- bij dramatiseren moeilijk tot gevoelsuitdrukkingen komen, weinig doe-alsof of fantasiespel
- moeilijk gedrag bij speciale activiteiten ( vb uitstappen, theater, feest in de klas)
- weerstand tegen het aanleren van nieuwe dingen, leren niet uit ervaringen
- opvallend en extreem koppig, eigenwijs zijn, niet van hun gedacht af te brengen
- huilbuien of onrustig zijn zonder aanwijsbare reden en niet kunnen zeggen wat er scheelt, moeilijk te troosten en te kalmeren
- schijnbaar ongevoelig voor pijn, warmte of koude, overgevoelig voor geluiden
- geen angst voor gevaar
- moeilijk te knuffelen
- zich moeilijk aan de regels kunnen houden, of anderzijds ze extreem naleven
- als je een bepaald gedrag probeert te doorbreken worden ze soms onbereikbaar
- straffen en belonen heeft weinig effect

#### Sociale ontwikkeling

- meer contact zoeken bij volwassenen dan met klasgenootjes, geen echte vriendjes
- het duurt lang voor ze de kindjes van de klas kennen
- niet meedoen aan klassikale activiteiten , het groepsgebeuren niet begrijpen
- altijd eerst willen staan, altijd een bepaald taakje willen doen, beurt niet afwachten
- moeilijk met anderen samenspelen, materiaal niet delen, geen rekening houden met anderen

#### Spel

- opvallende interesse voor draaiende dingen en visuele effecten
- niet echt tot spel komen en moeilijk hun spel kunnen afbreken, hun spel is eerder repetitief
- geïnteresseerd zijn in een onderdeel van het speelgoed (vb alleen de wielen van een auto)
- altijd hetzelfde schartje of eenzelfde speelgoed willen, hetzelfde toilet kiezen



# AUTISTISCHE STOORNIS

## 2: Signaleringslijst : LAGERE SCHOOL LEERLING

### OPGELET !

De onderstaande kenmerken zien we niet alleen bij leerlingen met en autistische stoornis maar komen ook wel bij andere leerlingen voor. Het is echter juist de combinatie van de hieronder genoemde aspecten die de leerkracht/ouders zou moeten opvallen.

#### Taalontwikkeling

- onophoudelijk over hetzelfde onderwerp praten
- uitspraken heel letterlijk nemen, niet reageren op lichaamstaal
- gebruik van volwassenentaal of eigen jargon+ monotoon spreken
- letterlijk herhalen van woorden en zinnen, vaak over hetzelfde praten

#### Ontwikkeling van motoriek

- op de tenen lopen, doelloos rondjes lopen, de speelplaats afstappen,
- veel wiegbewegingen of vreemde bewegingen (rond de eigen as draaien, flapperen...)
- opvallende lichamelijke over-activiteit of extreme passiviteit

#### Emotionele ontwikkeling

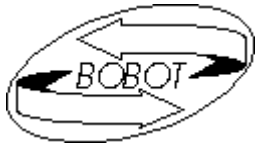
- vluchtig of geen oogcontact
- opstandig of speciaal gedrag bij veranderingen (weinig soepel in denken en doen)
- bij dramatiseren moeilijk tot gevoelsuitdrukkingen komen, weinig doe-alsof of fantasiespel
- moeilijk gedrag bij speciale activiteiten ( vb uitstappen, theater, feest in de klas)
- weerstand tegen het aanleren van nieuwe dingen, leren niet uit ervaringen
- blijven doordrammen op dingen, strikt vasthouden aan routinehandelingen
- opvallend en extreem koppig, eigenwijs zijn, niet van hun gedacht af te brengen
- extreem verdriet of woede zonder aanwijsbare reden, moeilijk of niet te troosten
- schijnbaar ongevoelig voor pijn, warmte of koude, overgevoelig voor geluiden
- geen angst voor gevaar
- moeilijk te knuffelen, ongepast lachen en giechelen
- zich moeilijk aan de regels kunnen houden, of anderzijds ze extreem naleven
- als je een bepaald gedrag probeert te doorbreken worden ze soms onbereikbaar
- behoefte uitdrukken door iemand bij de hand te nemen
- straffen en belonen heeft weinig effect

#### Sociale ontwikkeling

- meer contact zoeken bij volwassenen dan met klasgenootjes, geen echte vriendjes
- niet meedoen aan klassikale activiteiten , het groepsgebeuren niet begrijpen
- altijd eerst willen staan, altijd een bepaald taakje willen doen, beurt niet afwachten
- moeilijk met anderen samenspelen, materiaal niet delen, geen rekening houden met anderen
- grote sociale controle t.o.v. andere leerlingen, geen rekening houden met anderen

#### Spel

- opvallende interesse voor draaiende dingen en visuele effecten
- niet echt tot spel komen en moeilijk hun spel kunnen afbreken, ongewoon spelgedrag
- geïnteresseerd zijn in een onderdeel van het speelgoed (vb alleen de wielen van een auto)
- altijd hetzelfde schartje of eenzelfde speelgoed willen, hetzelfde toilet kiezen
- enkel meedoen als een begeleider aandringt of helpt
- steeds dezelfde activiteit herhalen, eindeloos herhalen van eenvoudige handelingen



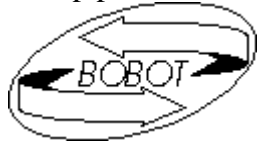
Infotheek zorg

## AUTISTISCHE STOORNIS

### 3: Tips voor de leerling

Hier volgen enkele tips om je te helpen. Van sommige tips zal je zeggen dat ze voor jou niet nodig zijn. Maak dus een keuze en succes !

- ❑ Zoek een leerkracht binnen de school waar je je goed bij voelt. Vraag aan deze leerkracht of hij/zij jou wil helpen als je een probleem hebt. Spreek een moment af wanneer je met deze leerkracht kan praten (vb elke dinsdag om half 4)
- ❑ Probeer aan je klasgenoten te vertellen waar je het moeilijk mee hebt. Probeer uit te leggen wat je hebt. Zoek iemand die je kan helpen met deze uitleg ( leerkracht zorg, je ouders...)
- ❑ Gebruik bij het maken van je boekentas een checklist
- ❑ Laat je agenda en je boekentas door een andere II controleren
- ❑ Vraag uitleg als je iets niet begrijpt
- ❑ ...



# AUTISTISCHE STOORNIS

## 4: Tips voor de leerkracht : KLEUTERS

**Opmerking:** : Bij de volgende opsomming van tips is het raadzaam deze toe te passen op de maat van de kl. Dit zoekproces is een weg van vallen en opstaan. Overleg met andere personen die met de kleuter betrokken zijn en zoek samen naar oplossingen en een eenduidige aanpak.

**Kleuters met een autistische stoornis zijn niet koppig, dom, verwend...**

**We moeten hen proberen te bekijken door een anti-bril. Ze denken "anders"**

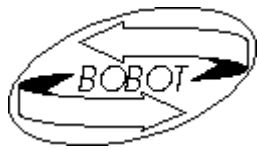
**"Doe wat je zegt en zeg wat je doet"**

### Een normale ontwikkeling stimuleren

- Veel dingen aanbieden op een gestructureerde manier
- Hulp bieden bij het ontdekken van nieuwe dingen
- Niet forceren, maar eerder herhalen
- Leg aan de andere kleuters uit wat de kleuter met autisme heeft

### Een goede leeromgeving scheppen

- Schep orde in het klasgebeuren
  - Gebruik een duidelijke dagstructuur en daglijn (onthaal, openingsmoment...)
  - Probeer wijzigingen gedurende de dag visueel voor te stellen
- Schep orde in het klaslokaal
  - Hang duidelijke pictogrammen boven elke hoek
  - Hang op elke kast of schuif die de kls mogen gebruiken een pictogram van wat er zich daarin bevindt
  - Geef hen een klein plekje voor persoonlijke dingetjes en een eigen kapstok
- Begeleid het "kiezen"
  - Gebruik een keuzebord met een pictogram voor de activiteit, de plaats waar de activiteit zal plaatsvinden en hoeveel kls kunnen deelnemen
  - Als de kl zelf niet tot een keuze kan komen, kies dan in haar/zijn plaats
  - Bied een stappenplan aan (indien mogelijk)
- Probeer je taalgebruik aan te passen
  - Gebruik zo weinig mogelijk dubbelzinnig of figuurlijk taalgebruik
  - Vertel duidelijk wat je verwachtingen zijn (niet vaag: vb doe eens gewoon)
  - Maak situaties en gebeurtenissen voorspelbaar, enerzijds door ze visueel voor te stellen, anderzijds door erover te vertellen
- Allerlei
  - zorg dat je zelf geen chaos uitstraalt
  - wees zo consequent mogelijk in je beslissingen
  - probeer te achterhalen welk signaal ze uitzenden, denk niet te vlug dat ze je uitdagen
  - belonen werkt soms, straffen nauwelijks
  - overleg regelmatig met de ouders en probeer op dezelfde manier met problemen om te gaan. Gebruik een heen- en weerschriftje voor dagelijkse opvolging
  - zonder de kleuter soms af als dit nodig is



Infotheek zorg

## AUTISTISCHE STOORNIS

### 4: Tips voor de leerkracht : LAGERE SCHOOL LEERLING

Kinderen met een autistische stoornis zijn niet koppig, dom, verwend...

We moeten hen proberen te bekijken door een anti-bril. Ze denken "anders"

"Doe wat je zegt en zeg wat je doet"

#### **Algemeen**

- Onderhoud goed contact met de ouders (persoonlijk, schriftje, agenda). Belangrijke boodschappen kunnen anders verloren gaan. Het kind zal thuis weinig vertellen over school. Vertel ook eerlijk over de problemen en zoek samen op een creatieve manier oplossingen.
- Ga na of de II niet geplaagd wordt. Start met een buddysysteem (= een andere II die zich gedurende een bepaalde tijd bekommert over het kind vb mee spelen, ...)
- Bespreek met de andere IIn het gedrag en de aanpak van de II met een autistische stoornis

#### **Klasgebeuren**

- Werk gestructureerd. Werk met een dag- (week) plan. Verwittig het kind als er iets niet volgens plan zal verlopen. (doe dit visueel)
- Bereid uitstappen, theaterbezoeken of speciale situaties extra voor. Geef eventueel een lijstje waarop het verloop van de dag staat.
- Visualiseren is erg belangrijk. Werk met pictogrammen of schema's die de situatie kunnen verduidelijken. Gebruik stappenplannen en checklijsten.
- Betrek het kind bij de inrichting van het klaslokaal. Sommige dingen kunnen voor hen extra prikkels veroorzaken. Geef hun een vaste plaats in de klas die ze zelf mee uitkiezen.
- Geef hun voldoende ruimte om hun materiaal op te bergen. Bespreek hoe ze best hun bank inrichten. Geef hun een schema. Schep mee orde in hun boekentas.
- Geef hun een hoekje waar ze tot rust kunnen komen, liefst buiten de klas, maar toch binnen bereik. Gun hun de vrijheid om zich af te zonderen, ze profiteren niet, ze proberen alleen orde te scheppen in al die prikkels die op hen afkomen.
- Verplicht hen niet tot deelname aan groepsopdrachten. Als ze het aankunnen zullen ze spontaan meewerken. Als groepswerk toch moet, zorg dat ze in een rustige groep zitten met kinderen die openstaan voor hem of haar. Geef het kind een specifieke opdracht waar hij/zij verantwoordelijk voor is. Of geef hen individueel werk.
- Zorg ervoor dat je als leerkracht mee kiest bij het vormen van groepjes.
- Geef duidelijke enkelvoudige opdrachten. Meervoudige opdrachten begrijpen ze moeilijk.
- Controleer hun nota's.
- Geef hun een lijst met taken die ze kunnen uitvoeren tijdens de vrije momenten in de klas.
- Geef ze tijd om tot rust te komen. Ga niet in discussie, zeker niet als ze in de war zijn of een woedeaanval hebben.
- Spreek duidelijke taal, met weinig figuurlijk of dubbelzinnig taalgebruik. Zeg wat of welk gedrag er van hen verwacht wordt i.p.v te zeggen wat ze niet mogen doen. Wees duidelijk.
- Herhaal een klassikale opdracht of boodschap steeds persoonlijk voor het kind en overtuig jezelf dat het kind de boodschap heeft begrepen.
- Neem kritiek nooit persoonlijk.
- Laat je niet misleiden door hun taalvaardigheid. Ze spreken soms constant maar ze communiceren niet.



# AUTISTISCHE STOORNIS

## 5: Tips voor de ouders: KLEUTERS

**Opmerking:** Bij de volgende opsomming van tips is het raadzaam deze toe te passen op de maat van je kind, van jezelf en van je gezin. Je kan geen rekening houden met al deze tips, maar bepaal zelf wat haalbaar is en voel je hier niet schuldig over. Overleg met andere personen die met je kind betrokken zijn en zoek samen naar oplossingen en een eenduidige aanpak. Laat je helpen door specialisten.

**Sleutelwoorden zijn: VOORSPELBAARHEID - DUIDELIJKHEID en OVERZICHTELIJK  
DOE WAT JE ZEGT EN ZEG WAT JE DOET**

### Algemeen en beleving

- Accepteer het probleem van je kind en geef jezelf geen schuld.
- Probeer een lijst aan te leggen van typische kenmerken van je kind: interessepunten, uitlokkers van stress, angst... en geef dit door aan diegenen die regelmatig met je kind in contact komen (vb juf van kleuterturnen, zwemles...)
- Geef ook aan hoe je kind tot rust kan gebracht worden, waar je kind vooral nood aan heeft
- Bespreek met de kleuterleidster en de zorgleerkracht de problemen die zich voordoen en zoek samen mogelijke oplossingen. Zoek samen wat je kind strest of in de war brengt.
- Blijf je kind aanmoedigen, heb begrip en geduld. Houd moed.
- Bouw een sociaal netwerk uit: steun, ontspanning, verlichting zoeken bij burens, vrienden, andere ouders met een kind met een autistische stoornis
- Probeer als ouder je gevoelens op een zeer eenvoudige manier te uiten als voorbeeldfunctie voor je kind
- Zoek visuele hulpmiddelen: pictogrammen, symbolen, als je iets uitlegt kan je ondertussen tekenen wat je bedoelt
- Vermijd drukte en lawaai
- Zeg bij problemen wat er fout was en zeg duidelijk en concreet welk gedrag je verwacht (niet vaag: vb: doe eens gewoon → wat is gewoon? je kind weet dit niet uit zichzelf)

### Vrije tijd en speelgoed

- Nodig vriendjes van de klas uit om de integratie in de klasgroep te bevorderen
- Speel samen met je kind, bespreek zo de spelregels en leg ze uit
- Leg een nieuw spel duidelijk uit en speel het enkele keren samen

### Dagelijks leven

- Geef materiaal een vaste plaats (kleding, speelgoed, schoenen...) zodat de ruimte voorspelbaar is voor je kind
- Probeer een zekere structuur in te bouwen in het dag- en weekschema ( vb bij opstaan en slapen gaan...)
- Kondig wijzigingen en veranderingen aan en bespreek dit: leg uit wat er zal gebeuren
- Bespreek het verloop van uitstapjes, bezoeken...
- Stel duidelijke regels en probeer je hieraan te houden
- Spreek rustig, gebruik pauzes en probeer niet teveel in 1 keer te zeggen
- Geef korte eenvoudige duidelijke opdrachten
- Geef je kind een plekje in huis waar het zich kan terugtrekken, waar je kind alleen mag zijn
- Leer je kind functionele vaardigheden: vb bed opmaken, telefoneren, cadeautje kopen...



# AUTISTISCHE STOORNIS

## 5: Tips voor de ouders: LAGERE SCHOOL LEERLING

**Opmerking:** Bij de volgende opsomming van tips is het raadzaam deze toe te passen op de maat van je kind, van jezelf en van je gezin. Je kan geen rekening houden met al deze tips, maar bepaal zelf wat haalbaar is en voel je hier niet schuldig over. Overleg met andere personen die met je kind betrokken zijn en zoek samen naar oplossingen en een eenduidige aanpak. Laat je helpen door specialisten.

**Sleutelwoorden zijn: VOORSPELBAARHEID - DUIDELIJKHEID en OVERZICHTELIJK  
DOE WAT JE ZEGT EN ZEG WAT JE DOET**

### Algemeen en beleving

- ❑ Accepteer het probleem van je kind en geef jezelf geen schuld.
- ❑ Probeer een lijst aan te leggen van typische kenmerken van je kind: interessepunten, uitlokkers van stress, angst... en geef dit door aan diegenen die regelmatig met je kind in contact komen (vb zwemles, jeugdbeweging, sport, tekenles ...)
- ❑ Geef ook aan hoe je kind tot rust kan gebracht worden, waar je kind vooral nood aan heeft
- ❑ Bespreek met de leerkracht en de zorgleerkracht de problemen die zich voordoen en zoek samen mogelijke oplossingen. Zoek samen wat je kind stress of in de war brengt. Gebruik een heen- en weerschriftje.
- ❑ Blijf je kind aanmoedigen, heb begrip en geduld. Houd moed.
- ❑ Bouw een sociaal netwerk uit: steun, ontspanning, verlichting zoeken bij burens, vrienden, andere ouders met een kind met een autistische stoornis
- ❑ Probeer als ouder je gevoelens op een zeer eenvoudige manier te uiten als voorbeeldfunctie voor je kind
- ❑ Zoek visuele hulpmiddelen: pictogrammen, symbolen, als je iets uitlegt kan je ondertussen tekenen wat je bedoelt
- ❑ Vermijd drukte en lawaai
- ❑ Zeg bij problemen wat er fout was en zeg duidelijk en concreet welk gedrag je verwacht (niet vaag: vb: doe eens gewoon → wat is gewoon? je kind weet dit niet uit zichzelf)

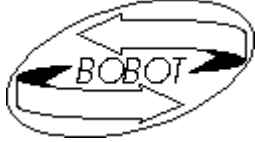
### Vrije tijd en speelgoed

- ❑ Nodig vriendjes van de klas uit om de integratie in de klasgroep te bevorderen
- ❑ Speel samen met je kind, bespreek zo de spelregels en leg ze uit(zeker bij een nieuw spel)

### Dagelijks leven

- ❑ Geef materiaal een vaste plaats (kleding, speelgoed, schoenen...) zodat de ruimte voorspelbaar is voor je kind
- ❑ Probeer een zekere structuur in te bouwen in het dag- en weekschema ( vb bij opstaan ...)
- ❑ Kondig wijzigingen en veranderingen aan en bespreek dit: leg uit wat er zal gebeuren
- ❑ Bespreek het verloop van uitstapjes, bezoeken...
- ❑ Stel duidelijke regels en probeer je hieraan te houden
- ❑ Spreek rustig, concreet (weinig figuurlijk taalgebruik) en probeer niet teveel in 1 keer te zeggen
- ❑ Geef korte, eenvoudige en duidelijke opdrachten
- ❑ Geef je kind een plekje in huis waar het zich kan terugtrekken, waar je kind alleen mag zijn
- ❑ Indien je kind van school verandert, ga dan het gebouw en de klas op voorhand verkennen
- ❑ Leer je kind functionele vaardigheden: vb bed opmaken, telefoneren, cadeautje kopen...





# AUTISTISCHE STOORNIS

## 6: Weetjes

- Frequentie : 1 op 200 heeft een stoornis binnen ASS , 3 à 4 keer vaker bij jongens dan bij meisjes
- Vroeger 80 %, nu 50 % van de kinderen met een autistische stoornis hebben ook een mentale achterstand. 1 op 3 krijgen vroeg of laat te maken met epilepsie.
- Oorzaak: het is een hersenstoornis zonder duidelijke oorzaak. Het zou wel erfelijk zijn. Kan ook door ziekte of vroege hersenbeschadiging
- Een autistische stoornis is niet te genezen. Door intensieve begeleiding en het aanbieden van ondersteunende communicatiemiddelen kan men de ontwikkeling bevorderen.

Voor meer info kan je terecht bij:

- CLB
- BLO
- Literatuur:
  - o "Voor alle duidelijkheid. Leerlingen met autisme in het gewoon onderwijs" van Peter Vermeulen, uitg EPO
  - o Nog van Peter Vermeulen: "autistisch denken"  
" Over autisme en communicatie"
  - o "Autisme en vrije tijd" van Steve De Griek
  - o "Mijn broer is een orkaan" van Colette janssens (leesboek + 10 j)
  - o "Ikke Pikke komt er wel" van Renée Veenstra (korte verhaaltjes, 8-10 j)
  - o "Stijn is anders" Ingrid Goddo , Marleen Van Vuchelen (prentenboek)
- boeken kan je bestellen via [www.autismecentraal.com](http://www.autismecentraal.com)
- Websites:
  - o [www.autismecentraal.com](http://www.autismecentraal.com) (Vlaamse dienst autisme)
  - o [www.autismevlaanderen.be](http://www.autismevlaanderen.be) (Vlaamse vereniging Autisme)
  - o [www.autisme-nva.nl](http://www.autisme-nva.nl) (Nederlandse anti-vereniging)
  - o [www.ocautisme.be](http://www.ocautisme.be) (site van opleidingscentrum autisme)
  - o [www.autiplanet.tk](http://www.autiplanet.tk) (site van een mama van een kind met ASS)